

Тетяна Коломоєць

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України,
декан юридичного факультету
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)
t_deputy@ukr.net

Павло Лютіков

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного
та господарського права
Запорізького національного університету
(м. Запоріжжя, Україна)
lyutikovp@gmail.com

УДК 342.56(477):34.07

ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ЇХ ТЛУМАЧЕННЯ У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

АНОТАЦІЯ. За умов динамічного перетворення вітчизняного нормативно-правового масиву для забезпечення стабільної та ефективної реалізації адміністративного судочинства надзвичайно важливим є виважене використання у правозастосовній діяльності оціночних понять. При цьому застосування останніх має здійснюватись винятково на основі сформованої наукою єдиної теоретичної концепції оціночних понять і загальнотеоретичних знань про них. Разом із тим пізнання оціночних понять та їх тлумачення становлять певні труднощі для суб'єктів правозастосування, що підтверджується результатами аналізу судової практики розгляду справ у порядку адміністративного судочинства, яка (практика) свідчить про різні варіанти тлумачення одного й того самого положення, що негативно впливає на стан реалізації та захисту прав, свобод, інтересів фізичних і юридичних осіб у спірних відносинах із суб'єктами публічної адміністрації.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності оціночних понять, аналізі оціночних понять в адміністративному законодавстві (зокрема й процесуальному) та формулюванні їх дефініції.

Здійснено аналіз наукових підходів до розуміння у правовій доктрині оціночних понять, проаналізовано відомі в адміністративно-правовій літературі точки

зору щодо їх інтерпретації в адміністративно-процесуальному законодавстві. Так, виявлено, що юридичною наукою не вироблено єдиного підходу до найменування категорії, яка досліджується. У юридичній літературі зустрічаються терміни “каучкові поняття”, “рамочні дефініції”, “абстрактні поняття”, “високоабстрактні поняття”, “найбільш складні поняття”, “відносно визначені поняття”, “оціночні поняття”, “оцінні поняття”, а також “оціночні категорії”. Встановлено, що більш виправдане використання терміна “оціночне поняття”, оскільки воно більшою мірою є традиційним для сучасної правової доктрини. З’ясовано, що зміст категорії “оціночні поняття” розкривається неоднозначно у правовій доктрині. На підставі аналізу вказаних підходів сформульовано авторське визначення відповідної категорії.

Авторами запропоновано власний варіант дефініції “оціночні поняття в адміністративному судочинстві”, під якою розуміється виражена в адміністративно-процесуальній нормі абстрактна характеристика реальних або потенційних фактів, яка підлягає обов’язковій конкретизації під час їх застосування у межах адміністративного розсуду з метою надання суб’єкту правозастосування мінімально необхідних повноважень для максимального врахування індивідуальних особливостей адміністративної справи, справедливого, неупередженого та своєчасного її розгляду.

Ключові слова: дефініція; оціночні поняття; адміністративне судочинство; поняття; категорія.

Актуальність порушеної проблематики та поглиблена увага до неї обумовлюються суттєвим зростанням принципового значення тлумачення нормативно-правових актів у процесі правотворення і правозастосування, про що досить переконливо свідчить вітчизняний досвід останніх років. Невід’ємною складовою усієї системи нормативно-правових актів завжди було і залишається адміністративне законодавство, яке відрізняється значним обсягом, ускладненим змістом, розмаїттям зовнішніх форм вираження, розпорошеністю, що й обумовлює певні складнощі у нормотворенні, а відповідно, й тлумаченні.

Наявність значної кількості суб’єктів адміністративної правотворчої та правозастосовної практики, переважно несистематизований зміст адміністративного законодавства суттєво ускладнюють процес його тлумачення, створюють передумови для подвійного (суперечливого) розуміння та застосування одних і тих самих положень у межах одного акта, а часом – і окремої його статті, часткова або ж повна невідповідність викладу юрисдикційним органом (посадовою особою) у відповідному рішенні правової норми її первинній суті та призначенню – усе це негативно впливає на ступінь захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, що не відповідає засадам оновленої доктрини адміністративного права та Концепції адміністративної реформи в Україні.

Саме тому постає необхідність не тільки у стабільному адміністративному законодавстві, а й в усталеній практиці його застосування. Таке завдання можна вирішити, розробивши теорію тлумачення адміністративного законодавства. Така теорія, безперечно, має бути розроблена передусім на підставі дослідження адміністративно-правових норм, відповідного законодавства та практики його застосування.

Разом із тим:

Суттєвою проблемою тлумачення адміністративного законодавства є інтерпретація так званих оціночних понять в адміністративному праві. У цій проблемі цілком виправдано можна виокремити кілька аспектів, які, власне, і вирізняються, виходячи саме із особливостей суб'єктного складу тлумачення та специфіки адміністративно-правових норм і адміністративного законодавства в цілому. Однак першочерговим на шляху вирішення цього питання є визначення сутності оціночних понять у праві загалом і в адміністративному праві зокрема¹.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні сутності оціночних понять, аналізі оціночних понять в адміністративному законодавстві (зокрема й процесуальному) та формулюванні їх дефініції.

Поняття – це уявлення, що містить у собі вимогу постійності, досконалої визначеності, загального пізнання, однозначного мовного вираження. У свою чергу, єдність лексичного інструментарію є обов'язковою умовою системності законодавства. Як слушно зауважує О. Веренкіотова:

Понятійно-термінологічний апарат – це своєрідний феномен, який визначає культурний аспект правотворчого процесу, його практичну орієнтацію. Тому правильне формулювання понять, зокрема й оціночних, точне визначення їхнього змісту та правила застосування мають не тільки теоретичне, а й життєво важливе практичне значення².

Таким чином, для повного та системного розуміння природи оціночних понять адміністративного судочинства необхідним є формулювання на основі узагальненого огляду різноманітних підходів до вказаної проблематики в юридичній науці його дефініції та ознак.

Проте варто розпочати із формулювання назви цього правового феномена, оскільки, як слушно зауважує І. Тітко, в юридичній науці не вироблено єдиного підходу до його найменування. У юридичній

¹ О. Костенко, 'Проблеми тлумачення оціночних понять в адміністративному законодавстві України' (2011) 1 Вісник Запорізького національного університету 187.

² Ольга Веренкіотова, 'Оціночні поняття в правових актах: теорія та практика реалізації' (дис канд юрид наук, Національна академія внутрішніх справ 2013) 28-9.

літературі зустрічаються терміни “каучукові поняття” (наприклад, П. Люблінський, І. Покровський, А. Ушаков, О. Жидков), “рамочні дефініції” (Д. Смирнов), “абстрактні поняття” (А. Ткачук), “високоабстрактні поняття”, “найбільш складні поняття”, “відносно визначені поняття”, “оціночні поняття” (А. Міронов) тощо. У свою чергу, О. Капліна, О. Костенко, В. Рибалко, І. Тітко й інші вчені використовують терміни “оцінні поняття”, Г. Агєєва та М. Бару, О. Глухий, Р. Джинджолія, Р. Опалєв, М. Панов і М. Салтевський, В. Біленко, В. Маляренко і Ю. Грошевий, В. Косович, О. Лавріненко та К. Лановенко, І. Турчин-Кукаріна й інші дослідники вживають терміни “оціночні поняття”, а також “оціночні категорії”, В. Кудрявцев і Є. Кобзева надають перевагу назві “оціночні ознаки”, найменуванням “оціночні терміни” оперують А. Піголкін та О. Черданцев, хоча останній використовує і словосполучення “оціночні вирази”. С. Шапченко наголошує, що оціночні ознаки є особливим різновидом оціночних понять права. Деякі автори пропонують називати їх “ситуаційними”. Більше того, В. Жеребкін висловив думку, згідно з якою назву “ситуаційні терміни” варто визнати більш вдалою.

На нашу думку, найбільш виправдане використання терміна “оціночне поняття”, оскільки воно більшою мірою є традиційним для сучасної правової доктрини. У цьому контексті слушною убачається думка О. Глухого, який щодо оціночних понять у податковому праві зазначає:

Функціонально термін “оціночне поняття” більшою мірою, ніж термін “оцінне поняття”, передає інформацію (тобто вона відчувається, сприймається й осмислюється суб’єктом права) аксіологічного виміру правових, зокрема й податково-правових, явищ (предметів). Для права взагалі й особливо для податкового права, де визначальною у врегульованих ним податкових відносинах є воля держави, виключної важливості набувають саме цінності, що становлять основу права. Водночас слово “оцінний” сприймається свідомістю як усічений склад слова “оціночний”, чим певною мірою дезорієнтує суб’єкта його тлумачення і застосування щодо змісту позначуваного ним поняття³.

Водночас доцільно наголосити, що нами не вбачається суттєвої помилковості й у вживанні терміна “оцінне”, оскільки відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови можливе вживання як терміна “оцінне”, так і терміна “оціночне” – значення їх є ідентичними⁴.

³ Олег Глухий, ‘Оціночні поняття в податковому праві України’ (дис канд юрид наук, Державний вищий навчальний заклад “Запорізький національний університет” Міністерства освіти і науки України 2013) 75.

⁴ В Бусел (ред), Великий тлумачний словник сучасної української мови (ВТФ “Перун” 2001) 871.

Саме тому деякі вчені-юристи застосовують у своїх роботах ці два терміни одночасно⁵.

Переходячи до з'ясування змісту категорії “оціночні поняття”, варто детально проаналізувати наявні точки зору вчених-юристів щодо цього, оскільки не тільки назву зазначеної правової категорії, а і її зміст розкрито неоднозначно у правовій доктрині. Так, наприклад, ще в минулому столітті Я. Брайнін вказував, що ‘оціночні поняття – це поняття, що не конкретизовані законодавцем, а уточнюються органом, який застосовує закон’⁶. Т. Кашаніна визначала досліджувану категорію таким чином:

Оціночне поняття в праві – це виражене в нормах права положення (розпорядження законодавця), в якому закріплюються найбільш загальні ознаки, властивості, якості, зв’язки і відносини різноманітних предметів, явищ, дій, процесів <...>⁷.

В. Ігнатенко вважав, що ‘оціночними є такі поняття, у змісті яких узагальнено “типові ознаки певних правозначимих явищ”’⁸. У свою чергу, не наводячи відповідної дефініції, М. Ковальов зазначав:

Оскільки право завжди чітко й однозначно формально визначене, то його застосування не передбачає власної самооцінки, а застосовується механічно – відбувається оцінка фактичних обставин справи (не самої норми права) на предмет їх стовідсоткової відповідності певній нормі права, а не навпаки. Використання оціночних норм права передбачає усвідомлення їх невиключної правової (адже право – однозначне, чітке, абсолютно точно і конкретно визначене), а змішаної юридико-моральної природи. Тому їх механістичне застосування означає встановлення приблизної, а не абсолютної, відповідності діянь таким нормам. Невід’ємною частиною застосування останніх є також і сама оцінка оціночної норми права – визначення її сутнісних ступенів та підбір їх відповідності конкретним діям. При цьому для оціночних понять характерні простір суджень і зміна оцінок. Зміст терміна може змінюватись у бік звуження або розширення його обсягу⁹.

⁵ Олександр Дроздов, *Джерела кримінально-процесуального права України: монографія* (Ю. Грошевий ред, Видавництво ФОРМ Вапнярчук Н М 2008) 197-8; Олена Костенко, ‘Глумачення актів адміністративного законодавства’ (дис канд юрид наук, Державний вищий навчальний заклад “Запорізький національний університет” Міністерства освіти і науки України 2011) 153-4.

⁶ Яков Брайнін, *Уголовный закон и его применение* (Юридическая литература 1967) 27.

⁷ Татьяна Кашанина, ‘Оценочные понятия в советском праве’ (дисс канд юрид наук, Свердловский юридический институт 1974) 63.

⁸ Виктор Игнатенко, ‘Оценочные понятия в законодательстве об административной ответственности’ (дис канд юрид наук, Свердловский юридический институт имени Р А Руденко 1989) 9.

⁹ М Ковалёв, ‘Оптимальное соотношение формального и оценочного в уголовном законе’ (1973) 11 Советское государство и право 68.

У радянський період розвитку правової науки було закладено фундамент подальших досліджень феномена оціночних понять, проте визначення їх змісту, характерне для того періоду, все ж таки було недостатньо повним, і деякі суттєві ознаки оціночних понять не враховувались вченими. Більш змістовні визначення цієї категорії з'явилися значно пізніше, їх розмаїття лише вказує на складність обраної проблематики та її неоднозначність. У цьому контексті досить влучними є роздуми С. Головіної:

Оціночні поняття права не можна визначити однозначно, оскільки їхній зміст і значення залежать від конкретних обставин; ці поняття не мають докладної родової чи видової характеристики, їхній зміст встановлено законодавцем лише частково, а тому він може різнитися залежно від конкретної ситуації, правосвідомості суб'єкта, який застосовує відповідну правову норму, і навіть від соціально-економічної обстановки¹⁰.

Зокрема, В. Косович вважає:

Оціночно-правове поняття – це виражена в юридичній нормі абстрактна характеристика соціальної (особистої, групової тощо) значущості реальних або потенційних фактів, що має бути неодмінно конкретизована під час його застосування чи реалізації, завдяки чому забезпечено юридичне реагування держави на всі індивідуалізовані факти, яким притаманна зафіксована в юридичній нормі значущість¹¹.

На думку О. Шуміліної, 'оціночне поняття – це поняття, яке міститься у правовій нормі та конкретизується правозастосовником під час правової оцінки фактів, які детермінують застосування норми закону'¹².

Як зауважує С. Безруков:

Оціночні поняття – це відносно визначені поняття, які використовуються законодавцем за неможливості детального врегулювання низки подібних обставин та які слугують для позначення абстрактних правових явищ, зміст яких має незамкнену структуру, завжди залишаючись відкритим, і може бути змінений лише шляхом самостійної оцінки конкретної правозастосовної ситуації з боку особи, яка застосовує закон. Найважливішою ознакою оціночних понять є необхідність

¹⁰ Светлана Головина, 'Понятийный аппарат трудового права' (дис д-ра юрид наук, Уральская государственная юридическая академия 1998) 38.

¹¹ Віталій Косович, 'Оцінювання й оцінки у національному й міжнародному правозахисті: монографія' (2006) 12 Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України Дослідження та реферати 43.

¹² Оксана Шуміліна, 'Оценочные понятия в уголовном кодексе Российской Федерации и их использование в правоприменительной деятельности' (дис канд юрид наук, Академия управления МВД РФ 2002) 10.

Тетяна Коломосць, Павло Лютіков

процедури оцінки для встановлення їх змісту та можливості застосування в конкретній ситуації¹³.

Проте, як убачається, помилково вважати, що оціночні поняття мають відкриту структуру. У цьому зв'язку, як слушно зазначає Р. Опалев, 'головне полягає не в тому, що щоразу може змінитися кількість ознак, які становлять зміст оціночного поняття, а в тому, що самі ці ознаки, навіть залишаючись одними і тими ж за своїм складом, є достатньо еластичними'¹⁴. До речі, М. Русяєв також визнав, що:

Оціночна категорія не має відкритого, вичерпного характеру, оскільки кількість її структурних елементів (ознак) не стабільна, така, яка дає змогу додавати до обсягу оціночного поняття явища (предмети), які раніше не були відомі законодавцю, теорії та практиці¹⁵.

Не всі автори погоджуються із підходом С. Безрукова щодо характеристики оціночних понять як відносно визначених.

Так, на переконання Г. Агеєвої:

Оціночне поняття – це саме абстрактне поняття, що "не відносно визначене" і "не визначене". Абстрактним є поняття, дефініція якого отримана шляхом абстрагування або відволікання від несуттєвих ознак, властивостей, характеристик; абстрактне протилежне конкретному. Інакше кажучи, абстрактне поняття несе в собі абстрактне смислове навантаження, без з'ясування несуттєвих аспектів. Відносно визначене ж поняття – певне, але не детально позначене, що містить не всі ознаки означеного предмета чи не всі можливі правові наслідки, а лише деякі¹⁶.

С. Шапченко запропонував:

<...> під оціночним поняттям розуміти загальні положення змісту правової норми, застосування яких полягає в індивідуальному піднормативному регулюванні конкретного випадку на підставі використання можливості самостійного визначення їх змісту¹⁷.

www.pravoh.com.ua
¹³ Сергей Безруков, 'Оценочные понятия и термины в уголовно-процессуальном законодательстве' (дис канд юрид наук, Юридический институт МВД РФ 2001) 8-9.
¹⁴ Рим Опалев, 'Оценочные понятия в арбитражном и гражданском процессуальном праве' (автореф дис канд юрид наук, Уральская государственная юридическая академия 2008).
¹⁵ Никита Русяев, 'Правовое регулирование налоговой оптимизации в России и Германии' (дис канд юрид наук, Российская академия правосудия 2008) 47.
¹⁶ Галина Агеева, 'Оценочные понятия процессуального права' (дис канд юрид наук, Саратовская государственная юридическая академия 2014) 78-9.
¹⁷ Сергей Шапченко, 'Оценочные признаки в составах конкретных преступлений' (дис канд юрид наук, Киевский государственный университет имени Т Г Шевченко 1988) 12-3.

Варто зауважити, що, на нашу думку, не досить вдало розкривати зміст оціночних понять за допомогою таких категорій, як “індивідуальне піднормативне регулювання”. Убачається, що такого регулювання загалом не існує, оскільки регулюючий вплив на правовідносини може здійснюватись винятково за допомогою правових норм, а застосування права (зокрема й оціночних понять) не може здійснюватись за допомогою правового регулювання (нормативного (піднормативного)) апріорі, позаяк видання індивідуальних актів є саме формою застосування права, а не регулювання правовідносин. Юрисдикційний суб’єкт, приймаючи відповідний індивідуальний акт, не створює нову норму права, а лише за її допомогою вирішує конкретну правову ситуацію. Тобто індивідуально-правовий акт (акт застосування права) – це ‘правовий акт компетентного органу чи посадової особи, який виданий на підставі юридичних фактів і норм права та у якому визначено права, обов’язки або міру юридичної відповідальності конкретних осіб’¹⁸.

У свою чергу, Д. Левіна вважає:

Оціночне поняття – це закріплене у нормах права поняття, що характеризує найбільш загальні властивості різних предметів, явищ, дій, процесів, спеціально не конкретизоване законодавцем із метою надання такої можливості суб’єкту, що застосовує право шляхом вільної оцінки у межах конкретної правозастосовної ситуації¹⁹.

При цьому вчена наводить ознаки “правових оціночних понять”, зокрема:

1) зміст правових оціночних понять не визначається в нормах законодавства; 2) правові оціночні поняття являють собою сукупність узагальнень різноманітних предметів, явищ, дій, процесів; 3) оціночні поняття у праві фіксують найбільш загальні ознаки явищ; 4) конкретизація правових оціночних понять, визначення явищ і фактів навколишньої дійсності, що входять до обсягу оціночного поняття, стосовно передбаченої законодавцем ситуації у процесі правозастосування здійснюється шляхом їх оцінки; 5) визначення змісту правових оціночних понять у процесі їх застосування залежить від правосвідомості особи, яка застосовує правову норму²⁰.

¹⁸ С Алексеев и другие, *Теория государства и права: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности “Юриспруденция”* (В Корельский и В Перевалов ред, 2-е изд, Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М 2002) 221.

¹⁹ Дарья Левина, ‘Теоретические проблемы толкования и применения оценочных понятий’ (автореф дис канд юрид наук, Нижегородская академия МВД РФ 2007) 9.

²⁰ Там само.

С. Петраков переконує:

Оціночна категорія права – це слово або словосполучення, яке розміщується законодавцем у тексті правової норми, виражає найбільш загальні властивості фактичних обставин, що мають юридично значущі наслідки для правовідносин, що виникли²¹.

Подібне визначення надають О. Петров та І. Фабрика:

Оціночне поняття є вираженим у нормах права положенням, в якому закріплюються найбільш істотні ознаки явищ, не роз'яснені законодавцем для того, щоби вони конкретизувалися шляхом оцінки в процесі застосування права для його доцільного використання²².

Досить змістовно до формулювання дефініції “оціночне поняття” підходить О. Веренкіотова, яка на підставі аналізу різноманітних поглядів учених із вказаної тематики²³ формулює власне бачення про визначення оціночних понять у широкому та вузькому розумінні:

Оціночне поняття права – це закріплене у нормах права уявлення (абстрактна думка), що відображає різні емпіричні властивості явищ шляхом закріплення їх правозначущих типів і зумовлює здійснення на його основі індивідуального піднормативного регулювання та конкретизації суспільних відносин чи самостійної оцінки конкретної ситуації з боку суб'єкта правозастосування (широке розуміння). Оціночне поняття нормативно-правового акта – це закріплений у нормі права загальний припис, зміст якого не містить чітко визначеної, завершеної системи ознак, що зумовлює здійснення індивідуального піднормативного регулювання суб'єктом правозастосування шляхом вільної оцінки в межах конкретної правозастосовної ситуації (вузьке розуміння)²⁴.

Загалом підтримуючи системний підхід у формулюванні відповідної дефініції, запропонований вченою, варто зазначити, що, як і С. Шапченко, О. Веренкіотова не досить аргументовано застосовує для розкриття змісту оціночних понять таку мовну конструкцію, як “індивідуальне піднормативне регулювання”.

²¹ Сергей Петраков, ‘Определение оценочных категорий права в правовом государстве’ (2012) 1 Ученые записки Санкт-Петербургского университета технологий управления и экономики 61.

²² Александр Петров и Ирина Фабрика, ‘Некоторые вопросы логико-методологических оснований исследования оценочных понятий’ (2015) 15 (2) Вестник Южно-Уральского государственного университета Право 30.

²³ Веренкіотова (н 2) 30-3.

²⁴ Ольга Веренкіотова, ‘Оціночні поняття в правових актах: теорія та практика реалізації’ (автореф дис канд юрид наук, Національна академія внутрішніх справ 2013) 14.

Водночас вчена окреслює і головні ознаки оціночного поняття, як-от:

<...> а) закріплене в нормах права уявлення (абстрактна думка), що має відносно визначений зміст; б) зазначене уявлення відображає різні емпіричні властивості явищ шляхом закріплення їх правозначущих типів; в) зумовлює здійснення на його основі індивідуального піднормативного регулювання суспільних відносин чи самостійної оцінки конкретної ситуації з боку суб'єкта правозастосування²⁵.

На думку О. Фетісова:

Оціночне поняття у праві – санкціоноване нормою права або таке, що виникло під час взаємовідносин між суб'єктами, суспільне (завжди соціально-значуще) явище, яке має на меті найбільш загальним способом характеризувати найбільш загальні властивості різноманітних предметів, явищ, дій, процесів, умисно неконкретизоване законодавцем або безпосередньо учасниками правовідносин з метою надання більш широким повноважень суб'єктам правозастосування шляхом вільної оцінки в межах конкретної правозастосовної ситуації, але в межах і рамках, які допускаються правом, що надає, в свою чергу, можливість врахувати індивідуальні особливості справи з дотриманням функціонального призначення нормативного припису²⁶.

При цьому, як влучно зауважує Г. Агеева:

Складно погодитись із О. Фетісовим у тому, що оціночні поняття є суспільними, соціально-значущими явищами. По-перше, оціночні поняття в праві – юридичні категорії. По-друге, їх зміст, як правило, усвідомлюється саме в межах юридичної науки, а вживання відбувається у правовій сфері. По-третє, самі оціночні поняття є положеннями, позначками, але не явищами²⁷.

У юридичній науковій літературі наголошується, що, наприклад, у цивільному праві оціночні поняття являють собою легальну фіксацію можливості пошуку діалектичної єдності диспозитивних основ та імперативних норм права при здійсненні правового регулювання відносин. На думку С. Богдановича:

Оціночні поняття – це закріплені у джерелах нормативного (піднормативного) регулювання формально невизначені положення, які в най-

²⁵ Веренкіотова (н 24).

²⁶ Олег Фетісов, 'Оценочные понятия в праве: проблемы теории и практики' (дис канд юрид наук, Тамбовский государственный университет имени Г Р Державина 2009) 9.

²⁷ Агеева (н 16) 77-8.

Тетяна Коломосць, Павло Лютіков

більш загальному вигляді охоплюють певну сукупність явищ правової дійсності та передбачають подальшу конкретизацію правозастосовним шляхом їх тлумачення стосовно життєвої ситуації, що склалася з урахуванням можливої варіативності змісту оціночного поняття, волевиявлення учасників цивільного обігу, а також встановлених законом меж і принципів цивільного права²⁸.

Не досить зрозуміле визначення оціночних понять наводить В. Чернега, який досліджує відповідні категорії в межах сімейного права України. Так, на його думку:

Оціночні поняття в сімейному праві – це передбачені законодавцем контурні формулювання значимих обставин, що мають невичерпний зміст і віддані на розсуд суб'єкта правозастосування шляхом їх витлумачення останнім у конкретному сімейному правовідношенні²⁹.

Р. Опалев під оціночними поняттями в арбітражному та цивільному процесі розуміє:

Загальні, абстрактні, нечіткі поняття, виражені у джерелах права, що регулюють порядок адміністративного і цивільного судочинства, призначені для того, щоб надавати правозастосовнику у межах конкретної справи відносну свободу дій³⁰.

І. Турчин-Кукаріна серед основних специфічних ознак цивільно-процесуальних оціночних понять назвала те, що вони:

<...> містяться у цивільному процесуальному законодавстві України і створюють умови для його стабільності; застосовуються з метою посилення ефективності захисту прав людини; допомагають врахувати на етапі правозастосування конкретну ситуацію³¹.

Як зазначає С. Черноус:

Оціночні поняття трудового права України являють собою абстрактні думки про властивості, якість і цінність явищ, дій, осіб тощо, які у формі слів загального вжитку або словосполучень використані в текстах норм трудового права, характеризують будь-який елемент трудових та тісно

²⁸ Сергей Богданович, 'Оценочные понятия в вещном и обязательственном праве' (автореф дис канд юрид наук, Кубанский государственный аграрный университет 2012) 9.

²⁹ Віталій Чернега, 'Оціночні поняття в сімейному праві України' (2015) 4 Форум права 313.

³⁰ Рим Опалев, *Оценочные понятия в арбитражном и гражданском процессуальном праве* (Волтерс Клувер 2008) 33.

³¹ І Турчин-Кукаріна, 'Характеристика змісту, обсягу, форми та функцій цивільно-процесуальних оціночних понять права' (2011) 2 Юридична наука 73.

пов'язаних із ними відносин і в силу своїх логічних особливостей повно й остаточно не конкретизовані в жодному нормативному акті як самим нормотворцем, так і уповноваженими ним суб'єктами, остаточна конкретизація якого здійснюється суб'єктом у процесі застосування норми, що містить його в кожному конкретному випадку, обумовлена об'єктивними та суб'єктивними чинниками, внаслідок чого здійснюється індивідуальне піднормативне регулювання трудових відносин³².

І. Тітко цілком виправдано визнав хибним підхід С. Черноус, яка, 'прагнучи забезпечити максимальну повноту дефініції, формулює визначення оціночного поняття шляхом перерахування всіх установлених при дослідженні ознак, що притаманні таким поняттям'³³. На думку самого ж вченого:

Оцінне поняття – це закріплене в нормі кримінально-процесуального права поняття, зміст якого не містить чітко визначеної, завершеної системи ознак, що зумовлює здійснення його конкретизації в кожному окремому індивідуально визначеному випадку за розсудом правозастосовувача³⁴.

Як вважає О. Глухий:

Під оціночним поняттям в податковому праві України розуміється норма податкового права або її частина щодо визначеного змісту, яка: позначає абстрактне податково-правове явище чи предмет; має змішану, а не виключно юридичну природу; створюється тільки тоді, коли неможливо використати формалізоване правило; конкретизується правозастосовником у межах, окреслених суб'єктом нормотворчості в праві, на підставі імперативного методу правового регулювання, з урахуванням специфіки справи, тобто через пристосування цієї норми до конкретної життєвої ситуації у сфері оподаткування³⁵.

Варто зазначити, що у новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) кількість оціночних понять, на нашу думку, зросла порівняно з минулою редакцією. Наприклад, КАС України включає механізм запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами. Встановлено, що 'учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами, а зловживання процесуальними правами не допускається'

³² Світлана Черноус, 'Оціночні поняття у трудовому праві України' (дис канд юрид наук, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого 2008) 42.

³³ Іван Тітко, *Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України: монографія* (Право 2010) 155.

³⁴ Богданович (н 28) 8.

³⁵ Глухий (н 3) 208.

(ч. 1 ст. 45 КАС України). У свою чергу, в ч. 2 ст. 45 КАС України передбачено:

З урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, які суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема: подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи або виконання судового рішення; подання декількох позовів до одного й того ж відповідача (відповідачів) із тим самим предметом і з тих самих підстав, або подання декількох позовів із аналогічним предметом і з аналогічних підстав, чи вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог із метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією ж метою; узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі³⁶.

Із зазначеного випливає, що оціночне поняття “зловживанням процесуальними правами” конкретизоване одночасно наведенням випадків, що ними охоплюються, та шляхом встановлення їх ознак. Однак не можна залишити поза увагою те, що положення про зловживання процесуальними правами вводять чимало нових оціночних понять. Подібною є ситуація із правилами про спрощене позовне провадження.

Висновки. На підставі узагальнення численних думок вчених-юристів щодо дефініції та ознак оціночних понять, пропонуємо авторську дефініцію “оціночні поняття в адміністративному судочинстві”.

Дефініція “оціночні поняття в адміністративному судочинстві” – це виражена в адміністративно-процесуальній нормі абстрактна характеристика реальних або потенційних фактів, що підлягає обов'язковій конкретизації під час їх застосування у межах адміністративного розсуду з метою надання суб'єкту правозастосування мінімально необхідних повноважень для максимального врахування індивідуальних особливостей адміністративної справи, справедливого, неупередженого та своєчасного її розгляду.

³⁶ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 25.12.2017).

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [The Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 6 lypnia 2005 r. № 2747-IV (v redaktsii Zakonu Ukrainy [As Amended by the Law of Ukraine] vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (accessed: 25.12.2017) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

2. Brajnin Jakov, *Ugolovnyj zakon i ego primenenie [Criminal Law and its Application]* (Juridicheskaja literatura 1967) (in Russian).
3. Kosovych Vitalii, 'Otsiniuvannia y otsinky u natsionalnomu y mizhnarodnomu pravozakhysti: monohrafiia' ['The Process and Results of Evaluation in National and International Protection of Rights: Monograph'] (2006) 12 Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia Akademii pravovykh nauk Ukrainy Doslidzhennia ta referaty [Works by the Lviv Laboratory on Human and Citizen's Rights at the Scientific Research Institute for State-Building and Local Self-Government of the Academy of Legal Sciences of Ukraine Studies and Abstract] (in Ukrainian).
4. Opalev Rim, *Ocenochnye ponjatija v arbitrazhnom i grazhdanskom processual'nom prave [Evaluative Concepts in Arbitration and Civil Procedure Law]* (Volters Kluver 2008) (in Russian).
5. Titko Ivan, *Otsinni poniattia u kryminalno-protseusualnomu pravi Ukrainy: monohrafiia [Evaluative Concepts in Criminal Procedure Law of Ukraine: Monograph]* (Pravo 2010) (in Ukrainian).

Edited books

6. Alekseev S i drugie, *Teorija gosudarstva i prava: uchebnik dlja studentov vuzov, obuchajushhhsja po special'nosti "Jurisprudencija" [Theory of State and Law: Textbook for University Students with Major in Jurisprudence]* (Korel'skij V i Perevalov V red, 2-e izd, Izd-vo NORMA (Izdatel'skaja gruppa NORMA-INFRA-M 2002) (in Russian).
7. Drozdov Oleksandr, *Dzherela kryminalno-protseusualnoho prava Ukrainy: monohrafiia [Sources of Criminal Procedure Law of Ukraine: Monograph]* (Hroshevyi Iu red, Vydavnytstvo FOP Vapniarchuk N M 2008) (in Ukrainian).

Dictionaries

8. Busel V (red), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Thesaurus of the Modern Ukrainian Language]* (VTF "Perun" 2001) (in Ukrainian).

Journal articles

9. Cherneha Vitalii, 'Otsinochni poniattia v simeinomu pravi Ukrainy' ['Evaluative Concepts in the Family Law of Ukraine'] (2015) 4 Forum prava 313 (in Ukrainian).
10. Kostenko O, 'Problemy tlumachennia otsinnykh poniat v administratyvnomu zakonodavstvi Ukrainy' ['Issues of Evaluative Concept Interpretation in Administrative Legislation of Ukraine'] (2011) 1 Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu 187 (in Ukrainian).

11. Koval'ov M, 'Optimal'noe sootnoshenie formal'nogo i ocenochного v ugolovnom zakone' ['Optimal Balance of Formal and Evaluative Components in Criminal Law'] (1973) 11 Sovetskoe gosudarstvo i pravo 68 (in Russian).
12. Petrakov Sergej, 'Opredelenie ocenochnyh kategorij prava v pravovom gosudarstve' ['Defining the Evaluative Categories of Law in a Rule-of-law State'] (2012) 1 Uchjonye zapiski Sankt-Peterburgskogo universiteta tehnologij upravlenija i jekonomiki 61 (in Russian).
13. Petrov Aleksandr i Fabrika Irina, 'Nekotorye voprosy logiko-metodologicheskikh osnovanij issledovanija ocenochnyh ponjatij' ['Some Issues of Logical and Methodological Foundations for Research of Evaluative Concepts'] (2015) 15 (2) Vestnik Juzhno-Ural'skogo gosudarstvennogo universiteta Pravo 30 (in Russian).
14. Turchyn-Kukarina I, 'Kharakterystyka zmistu, obsiahu, formy ta funktsii tsyvilno-protsesualnykh otsinochnykh poniat prava' ['Characteristics of the Contents, Scope, Form and Functions of Evaluative Concepts at Civil Procedure Law'] (2011) 2 Yurydychna nauka 73 (in Ukrainian).

Thesis abstracts

15. Bogdanovich Sergej, 'Ocenochnye ponjatija v veshhnom i objazatel'stvennom prave' ['Evaluative Concepts in the Law of Things and the Law of Contracts'] (avtoref dis kand jurid nauk, Kubanskij gosudarstvennyj agrarnyj universitet 2012) (in Russian).
16. Dar'ja Levina, 'Teoreticheskie problemy tolkovanija i primenenija ocenochnyh ponjatij' ['Theoretical Issues of Interpretation and Application of Evaluative Concepts'] (avtoref dis kand jurid nauk, Nizhegorodskaja akademija MVD RF 2007) (in Russian).
17. Opalev Rim, 'Ocenochnye ponjatija v arbitrazhnom i grazhdanskom processual'nom prave' ['Evaluative Concepts in Arbitration and Civil Procedure Law'] (avtoref dis kand jurid nauk, Ural'skaja gosudarstvennaja juridicheskaja akademija 2008) (in Russian).
18. Verenkiotova Olha, 'Otsinochni poniattia v pravovykh aktakh: teoriia ta praktyka realizatsii' ['Evaluative Concepts in Statutes: Implementation Theory and Practice'] (avtoref dys kand yuryd nauk, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav 2013) (in Ukrainian).

Dissertations

19. Ageeva Galina, 'Ocenochnye ponjatija processual'nogo prava' ['Evaluative Concepts of Procedural Law'] (dis kand jurid nauk, Saratovskaja gosudarstvennaja juridicheskaja akademija 2014) (in Russian).
20. Bezrukov Sergej, 'Ocenochnye ponjatija i terminy v ugolovno-processual'nom zakonodatel'stve' ['Evaluative Concepts and Terms in Criminal Procedure Legislation'] (dis kand jurid nauk, Juridicheskij institut MVD RF 2001) (in Russian).
21. Chernous Svetlana, 'Otsinochni poniattia u trudovomu pravi Ukrainy' ['Evaluative Concepts in Labor Law of Ukraine'] (dys kand yuryd nauk, Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho 2008) (in Ukrainian).
22. Fetisov Oleg, 'Ocenochnye ponjatija v prave: problemy teorii i praktiki' ['Evaluative Concepts in Law: Issues of Theory and Practice'] (dis kand jurid nauk, Tambovskij gosudarstvennyj universitet imeni G R Derzhavina 2009) (in Russian).
23. Golovina Svetlana, 'Ponjatijnyj apparat trudovogo prava' ['Conceptual Framework of Labor Law'] (dis d-ra jurid nauk, Ural'skaja gosudarstvennaja juridicheskaja akademija 1998) (in Russian).
24. Hlukhyi Oleh, 'Otsinochni poniattia v podatkovomu pravi Ukrainy' ['Evaluative Concepts in Tax Law of Ukraine'] (dys kand yuryd nauk, Derzhavnyi vyshchyi

- navchalnyi zaklad "Zaporizkyi natsionalnyi universytet" Ministerstva osvity i nauky Ukrainy 2013) (in Ukrainian).
25. Ignatenko Viktor, 'Ochenochnye ponjatija v zakonodatel'stve ob administrativnoj otvetstvennosti' ['Evaluative Concepts in the Administrative Liability Legislation'] (dis kand jurid nauk, Sverdlovskij juridicheskij institut imeni R A Rudenko 1989) (in Russian).
 26. Kashanina Tat'jana, 'Ochenochnye ponjatija v sovetskom prave' ['Evaluative Concepts in Soviet Law'] (dis kand jurid nauk, Sverdlovskij juridicheskij institut 1974) (in Russian).
 27. Kostenko Olena, 'Tlumachennia aktiv administratyvnoho zakonodavstva' ['Interpretation of Acts of Administrative Legislation'] (dys kand yuryd nauk, Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad "Zaporizkyi natsionalnyi universytet" Ministerstva osvity i nauky Ukrainy 2011) (in Ukrainian).
 28. Rusjaev Nikita, 'Pravovoe regulirovanie nalogovoj optimizacii v Rossii i Germanii' ['Legal Regulation of Tax Optimization in Russia and Germany'] (dis kand jurid nauk, Rossijskaja akademija pravosudija 2008) (in Russian).
 29. Shapchenko Sergej, 'Ochenochnye priznaki v sostavah konkretnyh prestuplenij' ['Evaluative Signs in the Elements of Specific Crimes'] (dis kand jurid nauk, Kievskij gosudarstvennyj universitet imeni T G Shevchenko 1988) (in Russian).
 30. Shumilina Oksana, 'Ochenochnye ponjatija v ugolovnom kodekse Rossijskoj Federacii i ih ispol'zovanie v pravoprimeritel'noj dejatel'nosti' ['Evaluative Concepts in the Criminal Code of the Russian Federation and Their Use in the Law Enforcement Domain'] (dis kand jurid nauk, Akademija upravljenja MVD RF 2002) (in Russian).
 31. Verenkotova Olha, 'Otsinochni poniattia v pravovykh aktakh: teoriia ta praktyka realizatsii' ['Evaluative Concepts in Statutes: Implementation Theory and Practice'] (dys kand yuryd nauk, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav 2013) (in Ukrainian).

Tetyana Kolomoets, Pavlo Liutikov

EVALUATIVE CONCEPTS OF ADMINISTRATIVE JUDICIAL PROCEDURE OF UKRAINE: SCIENTIFIC APPROACHES TO THEIR INTERPRETATION IN LEGAL DOCTRINE

ABSTRACT. In our days of a dynamic transformation of the array of the national statutory and regulatory framework aimed at ensuring the stable and efficient implementation of administrative judicial procedure, well-measured use of evaluative concepts in the law administration activities gains paramount significance. And the use of such concepts should be based solely on a science-generated uniform theoretical foundation of evaluative concepts and general theoretical knowledge about them. However, subjects of law administration face certain difficulties with understanding the evaluative concepts and interpreting them, as evidenced by the results of the analysis of judicial practice involving cases within the framework of administrative proceedings, since this practice demonstrates different interpretations of the same provisions, all this having a negative effect on the status of exercise and protection of rights, freedoms and interests of individuals and legal entities in contested relations with subjects of public administration.

This article aims at researching into the essence of evaluative concepts, analyzing the evaluative concepts in administrative law (also in procedural law) and formulating their definition.

Тетяна Коломосць, Павло Лютіков

An analysis of scientific approaches has been made in respect of how evaluative concepts are understood in the legal doctrine, and also in respect of the points of view which exist in the administrative law literature with regard to interpretation of such concepts in the administrative procedure law. Thus, it has been established that the legal science has not developed a unified approach to naming the category under study. The pages of legal literature offer the terms “rubber concepts”, “framework definitions”, “abstract concepts”, “highly abstract” and “most difficult”, “relatively defined” and “estimated evaluative concepts” as well as “evaluative categories”. The authors establish that it is more justified to use the term “evaluative concept” since it is more traditional to the modern legal doctrine. The article demonstrates that the meaning of the category “evaluative concepts” is ambivalently revealed in the legal doctrine. Based on the analysis of these approaches, the authors give their definition of a respective category.

The authors offer their own version of the definition of “evaluative concepts in administrative judicial procedure” meaning an abstract characteristic of actual or potential facts which is expressed in the administrative procedure provision and which requires concretization each time the said concepts are used within the framework of administrative discretion, for the sake of providing the subject of law administration with the minimum required authority for the maximum attention to the individual features of an administrative case, and for its fair, impartial and timely consideration).

KEYWORDS: definition; evaluative concepts; administrative judicial procedure; concept; category.